

УДК 159.923.2

Дерев'янка Світлана Петрівна

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної, вікової та соціальної психології
Національний університет «Чернігівський колегіум»

імені Т. Г. Шевченка,

м. Чернігів, Україна

svetl7788svetl@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2946-1444

КІНЕМАТОГРАФІЧНИЙ ОБРАЗ ПСИХОТЕРАПЕВТА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У статті представлено результати контент-аналізу зарубіжних фільмів про психотерапевтів. Кінофільми було проаналізовано за параметрами вивчення первинної інформації (жанр фільму, напрям роботи психотерапевта, демографічні характеристики, особливості зовнішнього вигляду психотерапевта). Також здійснено критичний дискурс-аналіз кінофільмів: відповідність поведінки персонажів-психотерапевтів до морально-етичних норм, встановлених у професії.

Ключові слова: *кінематографічний образ, психотерапевт, фільми про психотерапевтів, професійна ідентичність.*

В Україні наразі все більшого поширення набуває професія психотерапевта — чимало психологів замислюється над можливістю продовжити освіту та набутти такий статус. Поряд із тим, ця професія є достатньо новою для нашого суспільства, багато хто з людей необізнані з відмінностями щодо роботи психолога та психотерапевта. Професійна ідентичність останніх може формуватися під впливом кінопродукції західного

виробництва та бути продуктом їх уяви. Тому аналіз образу персонажів-психотерапевтів, який презентується сучасними західними сценаристами, буде сприяти більш критичному сприйняттю інформації щодо психотерапевтичної практики молодими фахівцями, які самі прагнуть стати психотерапевтами.

Стосовно образу психотерапевта на сьогодні проведено чимало досліджень, проте здебільшого зарубіжними вченими (Linden, 2020; Szykiersky. & Raviv, 1995), у вітчизняній науці ці аспекти практично не охоплені. Раніше нами були здійснені спроби аналізу кінематографічного образу психолога-практика (Дерев'янка, 2022), наразі ми спробували здійснити подібний аналіз щодо професії психотерапевта.

Мета даної роботи – дослідити образ психотерапевта, презентований у художньому кінематографі.

Для емпіричного дослідження нами були підібрані кінофільми зарубіжного виробництва, в яких представлений образ практикуючого психотерапевта. У проведеному дослідженні нами були використані: (1) метод контент-аналізу, спрямований на вивчення кінематографічної продукції, в якій представлений кінематографічний образ психотерапевта; (2) критичний дискурс-аналіз (аналіз моральних якостей образів психотерапевтів-персонажів).

Загальна процедура емпіричного дослідження включала такі складові: (1) підбір кінофільмів, в яких максимально яскраво представлений кінематографічний образ психотерапевта; (2) контент-аналіз кінофільмів за параметрами вивчення первинної інформації (жанр фільму, напрям роботи психотерапевта, демографічні характеристики, особливості зовнішнього вигляду психотерапевта); (3) критичний дискурс-аналіз кінофільмів: відповідність поведінки персонажа-психотерапевта до морально-етичних норм, встановлених у професії.

Підбір кінофільмів відбувався методом випадкового вибору серед зарубіжної кінопродукції (у вітчизняному просторі замало кінострічок, у яких яскраво представлений образ психотерапевта).

Перелік кінострічок, який був підданий контент-аналізу: «А як же Боб?» (1991), «Аналізуй це» (1992), «Розумник Уїлл Хантінг» (1997), «Малюк» (2000), «Кімната сина» (2001), «Скажи, що любиш мене» (2007), «Ларс та справжня дівчина» (2007), «Психоаналітик» (2009), «Небезпечний метод» (2011), «Лицарі справедливості» (2020).

Контент-аналіз зазначених кінофільмів показав, що більшість з них відноситься до жанру драми (70 % фільмів), також це комедія (30 %). Підхід, у якому працюють психотерапевти – частіше психоаналітичний (80 %). Ймовірно, що останнє можна пояснити більш ефектним зовнішнім виявом психоаналізу порівняно з іншими підходами – пацієнт лежить на зручній кушетці, психотерапевт сидить рядом та аналізує.

За віковими характеристиками – у кінематографічних персонажів-психотерапевтів переважає середній вік (40-45 років у 90 % всіх кінокартин). За статевою ознакою серед персонажів-психотерапевтів переважають чоловіки (70 %). Цікаво, що серед персонажів-психологів переважають жінки (Дерев'янка, 2022).

Оформлення зовнішнього вигляду психотерапевтів у фільмах є наближеним до дійсності – в одязі переважає діловий стиль, зачіска – класична і строга (лише в окремих випадках – креативна і «модна»). Серед аксесуарів часто використовуються окуляри, що вірогідно є символом розумності.

За більшістю сюжетів, представлених у кінофільмах, морально-етичних норм персонажі-психотерапевти не дотримуються. Зокрема, у фільмі «А як же Боб?» (1991), доктор Білл Мюррей намагається «втекти» від свого пацієнта, коли це не вдається – не приховує свого роздратування та не стримує вербальної агресії.

У драмі «Розумник Уїлл Хантінг» (1997), доктор Шон настільки розлючений нехтуванням зі сторони пацієнта, що навіть в одній зі сцен душить його, що не заважає у подальшому встановленню довірливих стосунків та мотивування молодого людини на особистісні зміни.

У драмах «Кімната сина» (2001), «Психоаналітик» (2009) психотерапевти-чоловіки впадають в депресію (обидва втратили дружину), але продовжують займатися практикою та допомагати клієнтам. Доктор Генрі Картер навіть вживає «травку», щоб полегшити свій емоційний стан.

Найбільш проникливо робота психотерапевта представлена в картині «Ларс та справжня дівчина». Доктор Дагмар (психотерапевтка) намагається допомогти Ларсу подолати дитячу травму та підігрує йому у стосунках з резиною лялькою, яку той вважає коханою дівчиною. Серед іншого одним з засобів Дагмар застосовує метод експозицій, що допомагає Ларсу позбутися хворобливої боязкості торкань до себе з боку інших. Дещо дивним виглядає, що серед сесій з Ларсом психотерапевтка дозволяє собі їсти – бутерброди з чаєм, салати з розеток та ін., що вкрай псує враження про неї як досконалого фахівця-терапевта.

Отже, контент-аналіз фільмів, в яких презентовано образ практикуючого психотерапевта, дозволяє нам уявляти цих осіб як досвідчених, середнього віку (40-45 років), переважно чоловіків, у строгих ділових костюмах з модною зачіскою та в окулярах, які демонструють «уважне слухання» проблем клієнта та прагнуть до емпатійного спілкування з ним. При цьому вони є звичайними людьми, які самі мають безліч психологічних проблем, не стримують своїх агресивних імпульсів (навіть щодо клієнтів) і можуть зловживати психоактивними речовинами. У більшості випадків такий образ психотерапевта експлуатується сучасним кінематографом задля розважання глядацької аудиторії, та має мало зв'язку з повсякденною реальністю.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розширенні спектру кінофільмів щодо практики психотерапевтів з метою компаративного аналізу кінокартин різних періодів їх створення та уточнення даних стосовно їх впливу на професійне становлення молодих фахівців-психотерапевтів.

Список використаних джерел

Дерев'янка, С. (2022). Кінематографічний образ психолога-практика: емоційний інтелект у зрілому віці. *Освіта і наука*, 2 (23), 114–117.

Linden, M. (2020). The new Psychotherapist Law: winners and losers. *Psychotherapist*, 66(1), 42–45.

Szykiersky, D. & Raviv, A. (1995). The image of the psychotherapist literature. *American Journal of psychotherapy*, 49(3), 405–415.